

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

УДК 373.091.12:[373.015.31:316Ю62]-053.6

Афанасьєва В. В.

АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Сьогодні в Україні проблема девіантної поведінки підлітків не втрачає своєї актуальності. Як показали результати проведеного дослідження, серед сучасних підлітків основними актуальними формами девіантної поведінки є вживання алкогольних напоїв, тютюнопаління, Інтернет-залежність тощо. У зв'язку з тим, що школа є основним місцем соціалізації підлітків, постала нагальна необхідність у з'ясуванні реального стану її роботи щодо попередження девіантної поведінки серед підлітків.

Аналіз практики здійснення соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки в діяльності загальноосвітньої школи й визначення рівня її ефективності дозволив з'ясувати основні досягнення, проблеми й недоліки роботи загальноосвітньої школи з профілактики девіантної поведінки, визначити особливості та специфіку цього блоку виховної роботи.

Проблема профілактики девіантної поведінки підлітків доволі ґрунтовно розроблена в роботах таких видатних учених, як В. Андрієвський, А. Белкіна, С. Белічева, В. Бочарова, М. Вейт, Л. Виготський, В. Гуров, В. Загвязинський, Є. Змановський, Л. Зюбін, Ю. Клейберг, І. Кон, В. Коновалов, О. Леонтьєв, А. Лічко, А. Макаренко, А. Мудрик, Е. Натанзон, І. Невський, К. Ушинський та ін.

В Україні також уже сформувався певне коло сучасних учених, які займаються проблемою девіантної поведінки (Т. Алексєєнко [1], Т. Андронюк [2], В. Андрущенко [3], О. Безпалько [4], А. Бойко [5], І. Зверєва [6], А. Капська [7], О. Караман [8], В. Оржеховська [9] та ін.).

Метою нашої статті є визначення реального стану роботи загальноосвітньої школи щодо соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Відповідно до завдань нашого дослідження було виділено три основні вибіркові сукупності. Перша включала 227 учителів ЗОШ м. Луганська. До другої вибіркової сукупності ввійшло 345 батьків, які склали експериментальну групу (ЕГ), та 350 батьків – контрольну групу (КГ). Третя вибіркова сукупність включала 780 учнів підліткового віку.

Подамо отримані результати.

Передусім ми визначили рівень професійної готовності педагогів до соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки на констатувальному етапі експерименту. Нас цікавило, як педагоги ставляться до профілактичної роботи.

Як показали отримані результати, на початку експерименту більшість педагогів (75,5%) не вважають своїм обов'язком проводити профілактику девіантної поведінки в підлітків.

Такі результати відповідей свідчать про те, що в більшості педагогів не сформовано усвідомлення власної відповідальності за здійснення профілактики девіантної поведінки, а їхня професійна готовність до проведення цієї роботи перебуває на низькому рівні.

Для з'ясування причини того, чому більшість педагогів (75,5%) не усвідомлює відповідальності за профілактику девіантної поведінки, ми запропонували їм оцінити (за чотирибальною шкалою) власний рівень профілактичної роботи щодо здійснення профілактики девіантної поведінки підлітків. Відповіді педагогів дозволили виявити рівень їхніх знань методів профілактики. Результати опитування показали, що більшість педагогів оцінює власну роботу з профілактики тютюнопаління, алкоголізму й наркоманії оцінкою „відмінно” та „добре” (30,6% і 65,1% відповідно); „задовільно” поставили собі 4,3% учителів, а оцінкою „незадовільно” жоден з учителів не оцінив свою профілактичну роботу.

Проаналізувавши самооцінку педагогів щодо профілактики азартних ігор та інтернет-залежності в підлітків, підкреслимо, що результати виявилися менш втішні: лише 14,1% учителів поставили собі „відмінно” за профілактику азартних ігор та інтернет-залежності, 60,1% було важко дати відповідь, 20,4% учителів оцінюють на „добре” свою профілактичну діяльність та 5,4% учителів – „задовільно” (здебільшого, педагоги проводять бесіди (лекції) з підлітками про шкоду такої поведінки).

Отже, в основному педагоги ведуть профілактичну роботу із запобігання тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії, але більшість учителів зазначає, що не знає, як ефективно запобігти надмірному зловживанню Інтернетом (комп'ютером), залученню до азартних ігор, суїциду, правопорушенням тощо.

Інше питання стосувалося профілактики агресії серед підлітків. За цей вид профілактичної роботи з підлітками лише 22,4% педагогів поставило собі оцінку „відмінно”, 47,6% – „добре”, 12,4% – „задовільно”, 8,6% – „незадовільно”, а 9% педагогів зазначили, що їм важко дати відповідь на це запитання.

Було з'ясовано, що педагоги доволі низько оцінюють власний рівень проведення профілактики агресивної поведінки підлітків. Педагоги схильні вважати, що вони начебто роблять усе правильно, але нічого не допомагає, зовнішнє середовище (наприклад, Інтернет та телебачення) впливають на свідомість та поведінку підлітків набагато сильніше, ніж та профілактична робота, яку вони проводять у школі.

Дослідивши рівень профілактики інших форм девіантної поведінки, ми отримали зовсім невтішні результати. Так, лише 1,9% учителів оцінили стан профілактики правопорушень, суїциду, сексуальних девіацій тощо оцінкою „відмінно” та 19,7% – „добре”, 34,2% учителів – „задовільно”, а 38,6% поставили оцінку „незадовільно”; 5,6% педагогів зазначили, що на це запитання їм важко дати відповідь. На прохання самостійно вказати, за якими іншими видами девіантної поведінки педагоги проводять профілактичну роботу, ми не отримали результатів.

Отже, одержані результати вказують на те, що в школі профілактичну роботу проводять в основному за такими видами девіантної поведінки, як алкоголізм, тютюнопаління та наркоманія, що вказує на відсутність системного підходу в цьому напрямі профілактичної роботи. На прохання назвати,

за якими видами девіантної поведінки педагоги проводять профілактичну роботу, учителі майже не наголошували на інших видах, крім названих нами.

У процесі практичного дослідження професійної готовності педагогів до соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки ми дійшли висновку, що вчителі не володіють достатньою мірою методами профілактики інтернет-залежності, ігрової залежності, правопорушень, суїцидів тощо. Це свідчить про те, що програма профілактичної роботи в загальноосвітній школі не має комплексного характеру, вона потребує вдосконалення й систематизації з урахуванням особливостей розвитку сучасного українського суспільства.

У переліку причин невиконання профілактики девіантної поведінки домінують позиції, які майже рівні: перше рангове місце – „ця робота додатково не фінансується” (34,4%), друге рангове місце посідає позиція „ця робота не ефективна без підтримки батьків” (32,7%), третє – „не володію відповідними навичками роботи” (26,1%), четверте – „не вважаю це своїм обов’язком, це справа батьків” (2,8%), п’яте рангове місце посідає відповідь „інші причини”.

Отже, аналізуючи рівень професійної готовності педагогів до соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки, було з’ясовано, що більшість педагогів не усвідомлюють власної відповідальності за проведення профілактичної роботи, не готові до активної співпраці з батьками, не беруть участі в розробці та впровадженні профілактичних занять, не співпрацюють з інститутами соціалізації підлітків і без матеріального заохочення не зацікавлені в проведенні профілактичної роботи.

У результаті констатувального етапу експерименту за критерієм *професійна готовність педагогів до соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки* результати діагностики показали, що педагоги здебільшого не усвідомлюють власної відповідальності за проведення профілактичної роботи, не готові до активної співпраці з батьками, не виявляють ініціативу в розробці та впровадженні профілактичних занять, не намагаються налагоджувати співпрацю з інститутами соціалізації підлітків, не відчувають власної відповідальності за попередження формування девіантної поведінки в підлітків, не зацікавлені в проведенні профілактичної роботи й зневірені в ефективності профілактичної роботи. Отже, готовність педагогів до соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків на констатувальному етапі експерименту виявилася переважно на низькому рівні.

На основі аналізу стану профілактичної роботи в сучасних загальноосвітніх закладах ми можемо припустити, що наявність девіантної поведінки підлітків є наслідком несистемної роботи школи щодо її профілактики. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у створенні науково обґрунтованої сучасної системи соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків.

Література

1. **Алексєєнко Т. Ф.** Зміст і завдання технологій соціально-педагогічної реабілітації особистості в закладах освіти / Т. Ф. Алексєєнко // Соціально-педагогічна реабілітація в закладах освіти: проблеми і перспективи. – Хмельницький, 2008. – С. 13 – 15.

2. Андронюк Т. А. Девіантна поведінка підлітків та прийоми педагогічного впливу / Т. А. Андронюк // Зб. наук. пр. : Пед. науки. – Херсон : Айлант, 1998. – Вип. 1. – С. 33 – 38.

3. Андрущенко В. П. Соціальна робота / В. П. Андрущенко. – К. : УДЦССМ, 2001. – 344 с.

4. Безпалько В. В. Профілактика опійної наркоманії серед учнів навчальних закладів / В. В. Безпалько. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. – 32 с.

5. Бойко А. М. Соціальна робота з клієнтами із залежністю від алкоголю та наркоманії / А. М. Бойко. – Ужгород : УжДУ, 2000. – 76 с.

6. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія та практика / І. Д. Зверєва. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 333 с.

7. Капська А. Й. Деякі аспекти профілактики тютюнопаління серед школярів : метод. реком. для шкільних психологів та класних керівників / А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Н. Л. Лук'янова. – К. : ЦНЛ, 2001. – 56 с.

8. Караман О. Л. Соціально-педагогічні умови захисту дитинства в діяльності загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Олена Леонідівна Караман. – Луганськ, 2002. – 291 с.

9. Оржехівська В. М. Педагогічна профілактика девіантної поведінки неповнолітніх / В. М. Оржехівська. – К. : Знання, 2000. – 264 с.

* * *

Афанасьєва В.В. Аналіз професійної готовності вчителів загальноосвітніх шкіл до здійснення профілактики девіантної поведінки підлітків

У статті висвітлено результати дисертаційної роботи, отримані у процесі констатувального етапу експерименту. З'ясовано рівень професійної готовності педагогів до соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків в умовах загальноосвітньої школи. Визначено сучасний стан роботи школи щодо профілактики девіантної поведінки підлітків на рівні роботи з педагогами. Виявлено стан організації соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки в загальноосвітній школі. З'ясовано недоліки і труднощі в організації соціально-педагогічної роботи з профілактики девіантної поведінки. Визначено обсяг і зміст організації профілактичної роботи в загальноосвітній школі.

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітки, педагоги, соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки, загальноосвітня школа.

Афанасьєва В. В. Анализ профессиональной готовности учителей общеобразовательных школ к осуществлению профилактики девиантного поведения подростков

В статье освещены результаты исследования, полученные в ходе констатирующего этапа эксперимента. Выяснено уровень профессиональной готовности педагогов к социально-педагогической профилактике девиантного поведения подростков в условиях общеобразовательной школы. Определено современное состояние работы школы по профилактике девиантного поведения подростков на уровне работы с педагогами. Выявлено состояние организации социально-педагогической профилактики девиантного по-

ведения в общеобразовательной школе. Выяснено недостатки и трудности в организации социально-педагогической работы по профилактике девиантного поведения. Определен объем и содержание организации профилактической работы в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: девиантное поведение, подростки, педагоги, социально-педагогическая профилактика девиантного поведения, школа.

Afanasyeva V. V. Analysis of professional readiness of secondary school teachers in the implementation of the prevention of deviant behavior among adolescents

This article presents the results of research obtained during ascertaining phase of the experiment. Defined level of professional readiness of teachers to the socio-educational prevention of deviant behavior among adolescents in secondary school. Defined by the current state of the school to prevent deviant behavior among adolescents at work with teachers. Revealed the state of organization of social and educational prevention of deviant behavior in secondary school. Identified gaps and challenges in implementing social and educational work of the school to prevent deviant behavior. Defines the scope and content of preventive work in a secondary school.

The author determines the level of professional readiness of teachers to the socio-educational prevention of deviant behavior in ascertaining the stage of the experiment. In the process of action research professional readiness of teachers to the socio-educational prevention of deviant behavior of the author concludes that the degree of ownership of the teachers in the prevention of deviant behavior. As a result of the experiment the author concludes that the program for the prevention of deviant behavior in secondary school is not of a complex nature. The program needs to be improved and ordering allowing for the development of modern Ukrainian society. Named the reasons for non-prevention of deviant behavior of teachers. Based on the analysis of the preventive work in the modern schools, the author concludes that the presence of deviant behavior among adolescents – a consequence of the non-system of the school. The article outlined the prospects of further work that are seen in the creation of a modern system of science-based social and educational prevention of deviant behavior among adolescents.

Key words: deviant behavior, teens, educators, social pedagogical prevention of deviant behavior, school.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2013 р.

Прийнято до друку 29.11.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.